

Nyugat, modernitás, reakció – válasz TGM-nek

2014 február 18. Flag

Szöveg méret

Mentés

-
-
-

- [0](#)

Még nincs értékelve

Mérték

Napkelet és napnyugat címmel írt esszét a Népszabadságba február elején Tamás Gáspár Miklós. Reakcióként nem tudok egyetérteni TGM esszéjével, de annak ívének, eszmetörténeti megalapozottságának alapvetően örülök.

Írásában a Nyugat, a nyugatosság és a Kelet, a keletiesség fogalmait boncolgatja, s végül azzal a konklúzióval zár: „A kultúraföldrajzi metaforika használhatatlan és káros. Nem nyugatnak kell lennünk, hanem szabadnak”.

„Az ember csak úgy válhat igazán emberré vagy igazán önmagává, ha túllép (transzcendál) az emberi létezésen”
(Viktor Frankl)

Reakciósként nem tudok egyetérteni TGM esszéjével, de annak ívének, eszmetörténeti megalapozottságának alapvetően örülök. Ezen a szinten kellene vitákat folytatnunk.

Az ellenérveket kénytelen vagyok nagyon messzire indítani. A modernitás előtti koroknak két olyan fő kérdésköre, két fő problémafelvetése van, amelyekre a modernitás (a „nyugatosság”) nem képes megfelelő választ adni. A modern ember gyakran magát a problémafelvetést sem érti, avagy rég elfelejtette. Mivel ezek a kérdések életünk legalapvetőbb kérdéseit feszegetik, emiatt a modern világ képtelen az emberek legalapvetőbb érzelmi igényeit is kielégíteni. Például ezért is van szükség, igény és kereslet olyan, százmillió dolláros költségvetésű pótcselekvésekre, mint a hollywoodi szuperprodukciók, amelyek azzal, amit álomképként létrehoznak, azt mutatják meg, ami nincs.

Már a kereszténység előtt voltak filozófusok, a sztoikusoktól a buddhistákig, akik megkérdőjelezték, hogy vajon jó-e az embernek a saját vágyait és saját gőgjét követve élnie? Az az ember boldog-e, akinek minden kívánsága teljesül? Aki soha nem kap kritikát, amelyet lealacsonyítónak érezhetne, soha nem kell vágyait korlátoznia, soha semmi előtt nem kell fejet hajtani, soha senkihez és semmihez képest nem kell kisebbségnek éreznie magát? Vagy pedig éppen fordítva van-e: a vágy és a gőg, tehát végső soron az ego-e a boldogságunk legfőbb akadálya? Azaz, kedves TGM – pontosan mire is legyünk szabadok?

*

A másik kérdés, elismerem, nem kapcsolható ehhez annyira könnyen. Ez pedig az emberi természet kérdése, a kultúrától és a baloldaliaknak oly kedves történelmi-hatalmi „társadalmi konstrukcióktól” megfosztott, nyers emberi természet kérdése. Azaz egyfelől az ember biológiai, természeti, ember, nem történelmi-szociológiai, hanem antropológiai természete; másfelől pedig – amennyiben ilyesmiben hiszünk – az ember veleszületett, nem haladás révén kialakult, spirituális-lelki-természetfeletti természetének kérdése.

Ahogy természet a nő minden erényét, gyöngédségét, sokoldalú, sokfelé figyelő gyakorlati eszét, a más ember érzéseinek pontos érzékelésének képességét úgy alkotta meg, hogy csecsemők, gyermekek gondozására és nevelésére, nyiladozó elméjük tanítására képessé tegye; úgy a férfit pedig aképpen, hogy a család és a törzs számára minél több erőforrást biztosíthasson, akár mások kárára is. Így legalapvetőbb természetünkben következik a három nagy történelemformáló férfitulajdonság: a saját csoporthoz való hűség, a saját csoporton belüli

hierarchiák felállítása, és a más csoportokkal szembeni küzd?- vagy versenyszellem.

Elismerem, hogy ezt a két kérdést nem egyszer? összehozni. Els? ránézésre talán semmi más nem kapcsolja össze ?ket, mint hogy a modern világ (azaz a Nyugat) mind a kett?t tagadja. Hiszen régi korokban egy Koppány-forma, vagy viking-forma „barbár” vezér a második problémakör által felvetett szerepnek remekül megfelelt, de az els?vel nem sokat foglalkozott. Egy buddhista vagy keresztény szerzetes számára ugyanakkor az els? problémakör lett volna a magától értet?d?; a másodikat inkább undorodva utasította volna el, mint „a világ”, az „együgy?ek” buta életmódját. Csak ritkán sikerült a történelem színpadára olyan embereknek fellépniük, akik mindkét szinten nagyok tudtak lenni: tehát egyszerre voltak jó értelemben alázatos, kis egójú, életüket nem saját g?gjük körül forgató emberek és vérb?, harcos férfiak – a filozófuscsászár Marcus Aureliustól a buddhista Ashókán át a Szent László-típusú keresztény lovagkirályokig.

*

A tipikus modern ember az els? problémakört hajlamos tökéletesen félreérteni (a másodikat meg lefasisztázní, pedig a fasizmus jellegzetesen modernista jelenség), és azt hinni, hogy valamiféleképpen az önzés kérdésér?l van szó. Valójában az önzés egész kérdésköre, problémaköre jellegzetesen modern torzulás. A modern világban az önz? embert úgy fogják fel, hogy a szabadon lebeg?, atomizált, csak saját vágyait követ? individuumok egyike-másika a másik érdekeinek (értsd: vágyainak) kárára érvényesíti saját érdekeit (értsd: vágyait). Amikor ezt próbálják megoldani, akkor következik aztán a liberalizmusra a szocializmus kísérlete: a szabadon lebeg? individuumok önzetlen közösségének ötlete, azaz a fából vaskarika abszurduma.

Természetesen, valójában NEM az önzés kérdésér?l van szó. A pre-modern ember számára ez nagyon fel sem vet?dik. ? nem individuum, hanem egész életét és személyiségét a csoportban betöltött szerep, azaz a többi emberrel szembeni kötelezettségek és függési viszonyok határozzák meg. Így aztán a pre-modern ember igen nehezen tudna úgy haszonhoz jutni, hogy legalább sz?kebb családjának az el?nyös ne legyen, így önzésében mindig van önzetlen elem is. És mivel az élete a csoport érdekeinek el?mozdításáról szól, ezért nyilván abból a haszonból maga is részesül, ezért ez önzés és altruizmus ellentmondása fel sem vet?dik. Vagy nem s?r?n – a pre-modern ember pusztán beleszületik egy csoportba, szolgálja annak érdekeit és részesül annak el?nyeib?l.

Nem, az egó problémájának kérdése egyáltalán nem az önzés kérdése, hanem az énközpontúságé. Ezt Carnegie a Sikerkalauzában úgy fogalmazza meg: a legtöbb ember számára a legfontosabb önmaga fontosságának tudata. A f? probléma tehát, hogy az ember önmagát látja saját élete filmjének f?szerel?jének, és nem képes önmagát egy nagyobb egység kevésbé fontos részeként látni. Nem képes önmagát arisztoteleánus módon, célra irányuló eszközként látni. Az ember legnagyobb baja, hogy önmagát tekinti öncélnak.

A pre-modern világ ezt úgy oldotta meg, hogy a csoporton belüli hierarchián keresztül az ember önmagát egy a csoportjában betöltend? szerepként, „programként” látta, nem pedig individuumként. Ez kapcsolat össze a fenti két kérdéskört. Látszik ez például a középkori, a reneszánsz el?tti festészetben, amely nem igazán törekedett ábrázolni egy-egy király arcvonásait, tehát egyéni karakterét és jellegét; hanem inkább személyében a királyság, a király lét funkcióját, szerepét, kötelmeit és erényeit próbálta allegorikusan ábrázolni.

A modernitás – a nyugatosság – legf?bb narratívája a felszabadítás, az emancipáló lendület, a libération. Ám a probléma, hogy amit felszabadít, az nem pusztán az ember, hanem az egó. Pontosabban az egót korlátozó, csökkent? szerepkörök alóli felmentés. Beszélhet a modernista ember humanizmusról, együttérzésér?l, az emberi szenvedés csökkentésér?l – ami valójában történik, az az egó felszabadítása, mindennek tagadása, amit az egó problémájáról a régi filozófia és vallás mondott. A modern ember valahogy úgy képzel el a boldog embert, hogy annak minden vágya teljesül, csak dicséretet hall és felmagasztalást, és sohasem kényszerül megalázkodni.

Pedig valójában az ilyen ember a legszerencsétlenebb. Ezt gyakorlatilag minden pre-modern filozófia és vallás leírta! De általában némi élettapasztalattal ez egyszer?en érezhet? is. Vagy hogy egy modern pszichiátert, a holocaust-túlél? Viktor Frankl-t idézzük: „Az ember csak úgy válhat igazán emberré vagy igazán önmagává, ha túllép (transzcendál) az emberi létezésen. Úgy válik azzá, ha nem az önmegvalósításra összpontosít, hanem ha elfelejti önmagát, ha átadja önmagát, nem foglalkozik önmagával és kifelé fókuszál.”

*

Ez kapcsolja össze a két problémakört. A modernitás, a liberalizmus a férfitermészetb?l következ? csoportosítás, csoporthierarchia és küzd?szellem alól óhajt felszabadítani. Mivel ezek a fix feladatok az egót korlátozták és az

embernek önmagán túlmutató helyet és célt adtak, ez az emancipációs folyamat végső soron az énközpontú ember modelljét hozta létre. A humanizmus emberközpontúnak mondja magát, ám valójában egóközpontú felfogás.

A sztori jóval régebbi a francia forradalomnál. Már Hobbes világképe is az önnön érdekeit?l hajtott embert írja le. Kant lényegében a racionalitásból következ? autonómia – mint nem célra irányuló eszköz, hanem pusztán öncél – programjával az egó felszabadításának programját írja le. Azaz a felvilágosodás leszámolt az arisztoteleánus felfogással, miszerint minden él? szervezet önmagán túlmutató célra, funkcióra irányul.

Majd mikor ez a program sikerült – létrejött a szabad és egyenl? liberális világ –, akadt, aki rájött, hogy az új, önz? individuum bizony a maga módján elnyomóbb lehet, mint a régi világ, a hierarchikus szerepkörök embere. Akadt, aki rájött, hogy a nagyt?kés, kapitalista új urak bizony rosszabbak lehetnek a régi arisztokratáknál. Az egyenl?ség elve miatt az egót többé nem korlátozta a noblesse oblige. A szabadság elve miatt megsz?ntek a hatalmasokat korlátozó személyes hierarchiák, személyes, „arcos” függési-h?ségi viszonyok, a felül lévő? kötelez? gondoskodása a saját, t?le függ?, személyes jobbjágyáról-cselédjér?l. Az új, szabad világban a gátlástalan, önérvényesít? kapzsiságnak nem sok korláta maradt. Ekkor, ezért jött a szocializmus ötlete: az abszurd ötlet, hogy csoportképz? identitás, csoportérdek és a csoporton belüli hierarchia nélkül is valahogy lehet olyan embert alkotni, aki nem zsákmányolja ki szemérmetlenül és f?ként nem tekinti pusztán tárgynak a másikat.

Persze aki hisz Hegelnek és Marxnak, a dialektika elvének, annak a szocializmus pusztán csak a feudalizmus tézisének és a liberális individualizmus antitézisének magasabb szint? szintézise. Számunkra viszont inkább csak kétségsbeesett kármentési kísérlet.

*

A posztmodern baloldal – szóval a TGM-féle gondolkodásmód – egyik legalapvet?bb, legérdekesebb gondolata a tárgyiasítás, az objektifikáció problémája. ?k abból indulnak ki, hogy kanti logikával az ember autonóm öncél, nem pedig adott célra irányuló entitás (anti-Arisztotelész). Tehát ha az ember ömagát nem, de a másikat célra irányuló eszközként kezeli – persze saját, személyes, egóvezérelt vágyainak céljaira, mert a modernitás más célt ugye nem ismer –; akkor egyrészt elvi hibát követ el, mert nem-racionális, nem-autonóm tárgynak kezel valamit, ami racionális és autonóm; másrészt pedig hajlamossá válik a kegyetlenségre, a kizsákmányolásra, az elnyomásra. Felvetésük szerint az együttérzés, a humánus hiányának oka a másik ember tárgynak tekintése. Miért? Mert a döntéshozó önmagát nem tekinti tárgynak? Mi tehát a megoldás? Legyen mindenki teljesen autonóm, azaz használja önmagát saját vágyainak eszközéül, és nagyobb, magasabb célt ne ismerjen? Mert vajon az ember eszköznek tekintése a kizsákmányolást, a brutalitást, az elnyomást, az együttérzés elfelejtését szüli?

Holott világosnak kellene lennie, hogy volt és van alternatíva. Ha aki felül van, önmagát sem tekinti autonóm individuumnak, hanem célra irányuló eszköznek, akkor ? másokat eszköznek tekintve sem fog embertelenül bánni velük! Mert minden együttérzés alapja, hogy másokkal úgy bánjunk, mint önmagunkkal. Ebb?l tehát természetes módon következik az empátia és a szimpátia. Különösen akkor, ha ez a cél, amire a döntéshozó önmagát adottnak tartja, éppen a csoport jóléte; amib?l természetes módon következik, hogy a csoporton belül az er?sek, a hatalmasok különös gonddal figyeljenek az alul lev?k, a gyengék, az alávetettek jólétére.

Egy dolgot jegyezzünk meg: csak az az ember bánik a másikkal tárgyként, aki önmagát öncélnak tartja. Azonos célt szolgáló bajtársak között nincs objektifikáció. Ha kemények is, definíció szerint nem embertelenek, azaz nem tekinthetik a másikat valamiféle nem-emberi tárgynak, nem tekintik a másikat alapvet?en önmaguktól különböz?knek. Mert mind úgy állnak hozzá, hogy ?k mind célra irányuló eszközökként léteznek, maximum más és más célokra. Hogy egészen világosak legyünk: abban talán egyetérthetünk, hogy az együttérzés, a humánus alapja, hogy a másik embert és önmagunkat valahol ugyanannak a „dolognak” tekintsük – mindegy, hogy az a „dolog” micsoda. Így aztán az együttérzés két határértéke az, ha a másikat és önmagunkat egyaránt autonóm individuumnak tekintjük, vagy ha a másikat és önmagunkat egyaránt célra irányuló eszközként fogjuk fel.

Azt már mondani sem kell, hogy ahol az egyenl?séget és szabadságot természetesnek, emberi jognak veszik; ott, ha valakit bármilyen okból meg kell fosztani t?lük, akkor azt – igazolásul – nem fogják embernek tekinteni, nem fognak vele emberi lényként bánni, és ? maga is attól fog szenvedni, hogy valamiféle nem-emberi lénynek fogja önmagát is tekinteni. Ez az, amit a baloldali írók jól le tudtak írni a szépirodalmi m?vekben, hogy például a 20. századi börtön vagy hadsereg hogyan dehumanizál. Hogy miért dehumanizálnak? Mert szabadságra és egyenl?ségre nyilván nem épülhetnek, és mivel a modern világ logikája szerint az minden embernek jár, hát megpróbál úgy tenni, mintha nem emberi lényekkel dolgozna, hanem feldolgozandó tárgyakkal.

Hogy mindenki pontosan értse a dolgot: a feudalizmus az önmagukat és másokat is eszköznek tekint? emberek közösségének is felfogható. Az önmagukat öncélnak tekint? liberális polgárok emancipációja létrehozta a kapitalizmust, de ennek ára a másik ember, például a bérmunkás vagy a prostituált eltárgyasítása lett. A marxizmus a minden embert öncéllá emel? második forradalmat ígerte. Nem működött és nem is fog. Vajon nem lenne ideje visszatérni valahogy, valamennyire a középkor ethoszához, az egymást és önmagunkat is egy jobb célhoz vezet? eszköznek tekint? gondolkodásmódhoz?

*

Ez a fajta felismerés volna a reakciósság lényege. És igazából nem is bonyolult. Szolgálatot teljesíteni, fix szerepet betölteni egócsökkent? tevékenység. Hatalmat mások érdekében gyakorolni még inkább az, mert ilyenkor nem csak testünk, de elménk, döntéshozó racionalitásunk is mások javát szolgálja. Zsarnoknak lenni nem jó. Individualista miniszarnoknak, aki szintúgy csak önnön kényéért-kedvéért él, de szolgája pusztán csak önmaga, szintén nem annyira jó.

Roppant jellemző erre a posztmodern baloldali – de elég régi, Kanttól ered? – világrépre, hogy egyik oldalon tárgyat, objektumot lát; a másik oldalon pedig döntést hozó, racionális szubjektumot, kvázi Tiszta Észet. Az objektumnak nincs célja, maximum célokra használható; a szubjektum pedig önmagából ered?en, autonóm módon célokat hoz létre.

Ami tökéletesen hiányzik a posztmodern, haladó, nyugatos rendszerből, az a biológiai lény, az él? szervezet fogalma, akinek adott módon van célja, funkciója – ami természetes módon adott célokra irányul. Vegyük példának a róka: a róka azért létezik, hogy nyúlra akarjon vadászni és kisorokákat akarjon csinálni. A róka: program, funkció. És az embernek is van funkciója, csak egy magasabb, eszesebb, és talán nemesebb szinten.

Mindaz els? körben az ember-tárgy, szubjektum-objektum ellentétek feloldását igényli: tehát hogy magunkat és másokat alapvet?en sem tárgynak, sem testetlen szubjektumnak ne tekintsük; hanem él? szervezetnek, biológiai lénynek fogjuk fel, amelynek célja van, amely nem generálja a célokat, hanem felfedezi ?ket.

*

Érdekes elgondolkozni azon, hogy ha a történelem során egy népet odavetett a sors egy termékeny földterületre, és egy darabig nemigen próbálták rabigába hajtani más népek, s mondjuk járvány vagy természeti katasztrófa sem történt, akkor többnyire a nyomor és a nehézségek ellenére is egészen jól megvoltak. Míg a modern ember az óriási technikai lehet?ségek ellenére is két marékkal szedi az antidepresszánt és gyakran üresnek és céltalannak látja az életét. Vajon miért?

Vajon miért van szükség a hollywoodi álomgyárra? Az utóbbi id?k legcsodálatosabban reakciós filmje *Az Utolsó Szamuráj*. Az az érdekes, hogy erre van érzelmi igény. Beülnek az emberek a moziba, megnézik és tetszik nekik. Ez valamit mond az emberről. Ez valamit mond az emberi természetről, az emberi lélek igényeiről.

Vajon miért van az, hogy a modernitás, a nyugatos világ óriási technológiai erőforrásai ellenére sem képes az emberek alapvet? érzelmi igényeit kielégíteni? Miért van az, hogy a modern világ csodálatos technikai játszótér, ám közben érzelmi és lelki sivatag? Miért van az, hogy kétféle üzemmódot ismerünk, a kicsinyes önzést és a nagy, progresszív, humanista társadalmi fellángolást – ami aztán lényegében nem más, mint az a fajta altruizmus, ami magunk helyett pusztán egy másik személy ugyanolyan kicsinyes vágyainak kielégítését jelenti, miközben önzetlenségünk?l dagadhat büszkeségünk?

Hogyan lehet az, hogy a modern világban az egyetlen katartikusnak és felemelőnek – azaz egónkon túlmutatónak – szánt gondolatvilág a korlátozhatatlan emberi jogokról, a megállíthatatlan egyenl?sítés?l szól, amelyet aztán sokszor a legcéltalannebb, legüresebb hedonista életmódok propagálására használnak?

Hogyan nem értjük, hogy az embereknek alapvet? érzelmi igényük van a csoport?sége és a csoporton belül hierarchiára? A nálunk nagyobb és fontosabb valami szolgálatának egócsökkent?, önátadó érzésére, saját fontosságérzésünk csökkentésére? A fix, meghatározott szerepkörre és ezáltal a céllal és értelemmel bíró életre? A „mi mind egy célt szolgáló eszközök vagyunk” érzésének katonás bajtársiasságára? A megalázkodás és a korlátok felszabadító – saját egónk alól felszabadító – érzésére? Az *otthon vagyunk* érzésére? A csoportot összekovácsoló verseny és küzdelem érzésére? A halálunkat túlél?, tehát saját fontosságunk érzését csökkent?

utódokra, családra és közösségre, és a többire, amir?l az emberi élet a barlangoktól kezdve nagyjából Kant el?ttig szólt?

*

Ti felszabadítottatok az egót a korlátok alól, és ezzel eltöröltétek az embert, mint olyat. Ti eltöröltétek mindent, ami a homo sapiens sapiens nev? állatfaj életmódját jellemezte; miközben amit felszabadítottatok, az semmi más, mint a kicsinyes g?g. A g?g, ami örül annak, hogy többé semmit nem kell önmagánál fontosabbnak és nagyobbnak éreznie, legfeljebb a másik individuum vágyait-érdekeit. Ami örül annak, hogy többé senki és semmi el?tt nem kell fejet hajtania, legfeljebb a másik g?gös egó piti autonómiája el?tt. Megérte?

És ez az egész liberté-égalité-fraternité kollektív egotrip, a több száz éves, modernitás nev? pszichológiai horrorsztori végs? soron abból az egyetlen tragikus, szörny? hibából származik: valahol, valamikor a vezet?k, a hatalmasok, az urak többé nem célt szolgáló eszköznek, a közösségi jólétét szolgáló eszköznek látták önmagukat, hanem magukat öncélnak, hatalmukat pedig saját élvezetük, egójuk, g?gjük eszközének. Elfelejtve az aquinói doktor mondását, hogy nem a királynak adatott ország, hanem az országnak király. Azt hiszem, Machiavelli legitimálta ezt el?ször.

Minden más ebb?l következik, mert utána már jött az a gondolat, hogy ha egyszer az elitnek ezt szabad, akkor már esetleg mindenki más is – a nép is, a szegény is, az alattvaló is, a n? is, gyerek is, bárki – gondolkodhatna ugyanígy. Demokratizálódott a machiavellizmus, jött a kanti autonómiakultusz, jött a liberalizmus, a szabadság és egyenl?ség kultusza; majd annak cs?djén az individualista közösség, az identitás és hierarchia és versenytárs nélküli közösség, azaz a szocializmus abszurd, fából vaskarika ötlete – és annak kudarca.

Ennek a romjait élvezzük, és élvezi a Nyugat is éppen.

És most már nagyon ideje valami újat – valami régi-újat – kitalálni.

Írta: [Istuion](#)

<http://mandiner.blog.hu>

Tisztelt olvasók! Legyenek olyan kedvesek és támogassák "lájkkukkal" a **Flag Polgári Magazin** facebook oldalát, a következ? címen: <https://www.facebook.com/flagmagazin>
- Minden "lájk számít, segíti a magazin m?ködését!

Köszönettel és barátsággal!

www.flagmagazin.hu

Ajánló

